

PUHELINKUULUSTELUT

Opas tutkijalle
Jani Ahopelto

6/2019

Tiivistelmä

Tekijä(t) Jani Ahopelto	Tutkinto Poliisi (AMK)
Julkaisun nimi Puhelinkuulustelut – Opas tutkijalle	Julkisuusaste Julkinen
Ohjaaja Mikko Mäkinen	Opinnäytetyön muoto Toiminnallinen opinnäytetyö
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämä toiminnallinen opinnäytetyö käsittelee esitutkintalain mahdollistamaa kuulustelutapa- paa, missä kuulustelu hoidetaan puhelimen välityksellä. Työn tavoitteena on selventää lu- kijalle kuulustelutavan valintaa ohjaavaa lainsäädäntöä siten, että tutkija tunnistaa puhe- linkuulustelulla hoidettavat asiat esitutkinnassa.</p> <p>Opinnäytetyön teoriapohja nojaa vahvasti esitutkintalakiin, sen valmistelutöihin ja niitä käsitteleviin teoksiin, sekä kvalitatiivisella menetelmällä hankittuihin haastattelutuloksiin. Haastattelin työtä varten kolmea rikostutkijaa sekä yhtä tutkinnanjohtajaa, ja tulosten avulla on yritetty yhdistää teoriapohjaa käytännön työelämän haasteisiin.</p> <p>Toiminnallisen työn produktina, eli tuotteena on opas puhelinkuulusteluiden tekemiseen. Opas on tarkoitettu poliisiammattikorkeakoulun opiskelijoille, sekä aloitteleville tutki- joille. Oppaaseen on koottu puhelinkuulusteluihin liittyvä keskeisin lainsäädäntö, huo- miotavat seikat kuulusteluun valmistautuessa, sekä puhelinkuulustelun erityispiirteisiin liittyviä seikkoja.</p>	
Sivumäärä 29 + 9	Tarkastuskuukausi ja -vuosi Kesäkuu 2019
<p>Avainsanat</p> <p>Kuulustelu, Esitutkinta, Esitutkintalaki, Puhelinkuulustelu, Kuultavan läsnäolo, Toimin- nalliset menetelmät, Laadullinen tutkimus,</p>	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
1.1 Aiheen valitseminen	5
1.2 Opinnäytetyön rakenne ja työn tarkoitus.....	5
2 TUTKIMUSMENETELMÄT.....	6
2.1 Laadullinen tutkimus	6
2.2 Teemahaastattelu	7
2.3 Haastatteluiden toteuttaminen	8
2.4 Toiminnallinen opinnäytetyö ja produkti	9
3 ESITUTKINTALAKI.....	9
3.1 Esitutkinta.....	9
3.2 Esitutkinnassa selvitettävät asiat	10
3.3 Asianosaiset esitutkinnassa	12
3.4 Kuulustelut	13
3.5 Kuultavan läsnäolo	14
3.6 Kuulustelu puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä.....	14
3.7 Todistelu	15
3.8 Kuulustelun valmistelu	16
3.9 Kuulusteltavalle tehtävät ilmoitukset	17
3.10 Kuulustelupöytäkirjan tarkastaminen	18
3.11 Joutuisa rikosprosessi	18
4 PUHELINKUULUSTELUISSA HUOMIOITAVIA SEIKKOJA	19
5 HAASTATTELUT	21
5.1 Tutkija A.....	21
5.2 Tutkija B.....	22
5.3 Tutkija C.....	25
5.4 Tutkinnanjohtaja.....	25
6 ANALYYSI.....	26
6.1 Haastatteluiden analysointi.....	27

6.2 Omat johtopäätökset.....	28
7 PRODUKTI	29
7.1 Produktin sisältö	29
7.2 Jakaminen & saatavuus	29
8 LOPPUSANAT JA JATKOTUTKIMUSEHDOTUKSET.....	29
8.1 Loppusanat	29
LÄHTEET	31
LIITTEET	

1 JOHDANTO

1.1 Aiheen valitseminen

Idea aiheeseen muodostui minulle jo opiskeluiden alkuvaiheessa Poliisiammattikorkeakoululla. Esitutkintaa käsittelevillä tunneilla mainittiin, että kuulustelut voi suorittaa myös esimerkiksi puhelimitse. Muistaakseni asiaa ei käsitelty juurikaan sen enempää, vaan kuulusteluiden osalta keskityttiin siihen lähtökohtaan, että kuulusteltava henkilö on läsnä kuulustelussa.

Puhelinkuulusteluiden käyttöä ei juurikaan mainostettu meille koululla, ja itselleni jäikin epäselväksi, minkälaiset kuulustelut voi hoitaa puhelimitse. Kuitenkin henkilön kuuleminen puhelimitse nopeuttaa esitutkintaprosessia roimasti, joten ajattelin tässä olevan jonkinlaisen tutkimuksen paikka. Palattuani harjoittelusta ja keskusteltuani kurssilaisten kanssa huomasin myös, että laitoskohtaisesti on paljon eroja siinä, kuinka paljon kuulusteluja hoidetaan puhelimitse, ja kuinka tämä kuulustelutapa koulutetaan harjoittelijoille.

Lyhyen mietinnän jälkeen päätin, että opinnäytetyöni aiheena tulee olemaan puhelinkuulusteluiden erityispiirteisiin keskittyvä opas, mistä on esimerkiksi hyötyä tutkintauran tai harjoittelun alkuvaiheessa. Tavoitteena ei ole tarkkoja raameja kuulusteluiden toimittamiseen, vaan valottaa lainopillisia näkökulmia sekä tuottaa käytännön vinkkejä kuulusteluja suoritavalle.

Varsinaista opasta puhelinkuulusteluiden tekemiseen ei tietääkseni ole tehty, mutta kuulusteluihin liittyvää lainsäädäntöä on kirjallisuudessa käsitelty laajalti. Opinnäytetöiden osalta lähimpänä on luultavasti Aki Hartikaisen kirjoittama ”Kuultavan läsnäolo esitutkinnassa”, mikä on oikeusdogmaattinen tutkimus.

1.2 Opinnäytetyön rakenne ja työn tarkoitus

Työn tarkoituksena on tuottaa perustutkintaa suorittavalle tutkijalle opas, mistä tarkistamalla voi saada apua kuulustelutavan valitsemiseen esitutkinnassa. Itse tuotos on liitteenä oleva opas, johon on kerättyä asioita, joita puhelinkuulustelua tehdessä tulee ottaa huomioon.

Tulen käsittelemään käyttämäni tutkimusmenetelmät, sekä toiminnallisen opinnäytetyön toteuttamiseen liittyvät seikat. Teorian ja aineiston osalta käsittelen poliisin suorittamaan esitutkintaan liittyvää lainsäädäntöä, niiden valmisteludokumentteja sekä kirjallisuutta.

2 TUTKIMUSMENETELMÄT

2.1 Laadullinen tutkimus

Päätin lähteä kartoittamaan aihetta laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen näkökulmasta. Tutkimusotteen sekä menetelmien täytyy tavoittaa tutkimuskohde, joten on valittava sellainen tutkimusmenetelmä, jolla tutkimusongelma voidaan ratkaista (Kananen 2015, 70). Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa opas, jonka tietopohjaan tarvitsen tutkijoiden kokemuksia, joiden keräämiseen laadullinen tutkimus soveltuu mielestäni hyvin.

Laadullinen tutkimus on laajaa tiedonhankintaa, missä tieto sekä aineisto hankitaan todellisista tilanteista. Laadullisen tutkimuksen aineistonhankinnassa käytetään usein lähteinä jonkinlaisia haastatteluita, eli ihmisten välinen kanssakäyminen on usein tiedonkeruun pohjana. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on paljastaa odottamattomia näkökulmia, eikä varsinaisesti minkään tietyn teorian testaaminen. Aineiston keräämisen jälkeisen analysoinnin avulla päästään tämän yllätyksellisyyden äärelle, jolloin tutkijalle on mahdollista löytää tutkimuksen kannalta tärkeimmät seikat. (Hirsjärvi & Hurme 2017, 160.)

Aineistonhankinnan kannalta laadullisessa tutkimuksessa suositaan erilaisia laadullisia metodeja, joiden avulla kohdejoukon oma ääni pääsee tutkimuksessa esille. Kyseisiä metodeja ovat esimerkiksi erilaiset haastattelumenetelmät, mistä itse valitsin käytettäväksi teemahaastattelun. (Hirsjärvi & Hurme 2017, 160.)

Tiedonkeruumenetelmäksi valitsin teemahaastattelun siksi, että käsiteltävästä aiheesta on jollaisella kuulusteluita suorittavalla poliisimiehellä kokemusta. Tämän kokemuksen esille tuonti on mielestäni kaikista helpointa ja käytännöllisintä, kun haastateltava saa itse omin sanoin kertoa aiheesta. Tätä tietoa ei välttämättä ole kirjattu minnekään, vaikka sillä saattaisi olla käyttöä poliisitoiminnan tehostamiseksi.

Laadulliselle tutkimukselle ominaista on myös kohdejoukon tarkoituksenmukainen valinta (Hirsjärvi & Hurme 2017, 160). Opinnäytetyöni kannalta kohdejoukkona ovat tällöin kuulusteluiden kanssa tekemisissä olevat esitutkintaviranomaiset, eli tutkijat sekä tutkinnanjohtaja.

2.2 Teemahaastattelu

Haastattelu tähtää informaation keräämiseen ja on suunnitelmallista ja päämäärätietoista toimintaa. Haastattelulla yritetään välittää kuvaa muun muassa haastateltavan ajatuksista, kokemuksista sekä tunteista. Haastattelutyylejä on olemassa monia, kuten lomakehaastattelu, teemahaastattelu sekä strukturoimaton haastattelu. Valitsin haastattelumenetelmäksi teemahaastattelun, millä tarkoitetaan puolistrukturoitua haastattelumenetelmää, missä yksi haastatteluaspekti, aihepiirit ja teema-alueet ovat kaikille samat. Teemahaastattelussa ei ole tarkkaa muotoa ja järjestystä, mutta ei ole kuitenkaan järjestykseltään täysin vapaa. (Hirsjärvi & Hurme 2017, 41-48.)

Opinnäytetyöni aiheen takia haastateltavien valinta oli suhteellisen helppo. Luultavasti suurin osa puhelinkuulusteluista esitutkinnassa suorittavista henkilöistä löytyy poliisihallinnon sisältä, joten päätin haastatella viittä poliisimiestä. Lähtökohtaisesti halusin haastateltaviksi henkilöitä, jotka suorittavat säännöllisesti kuulusteluja puhelimitse päivittäisrikostorjunnan puolelta. Ymmärsin kuitenkin, että lähes jokainen poliisimies on joskus suorittanut kuulusteluja puhelimitse, joten tiedustelin haastatteluiden sopimisen aikaan sitä, kuinka harjaantuneita puhelinkuulustelijoita haastateltavat ovat. Alkuselvityksen perusteella päädyin viiteen haastateltavaan, joista neljä toimii päivittäisrikostorjunnan puolella tutkijoina Lounas-Suomen poliisilaitoksella, ja yksi toimii tutkinnanjohtajana

Haastatteluiden avulla tulee kerätä sellainen tietoperusta, jonka avulla voidaan tehdä tutkittavaa ilmiötä koskevia päätelmiä (Hirsjärvi & Hurme 2017, 66). Haastatteluista pyrin hankkimaan sisältöä produktiini, eli tutkijan oppaaseen. Teemahaastattelun onnistumisen kannalta on tärkeää, että suunnitteluvaiheessa haastattelu-teemat määritellään (Hirsjärvi & Hurme 2017, 66).

Haastattelurunko muodostui lopulta neljän eri teeman ympärille:

Kuulustelutavan valinta

Kyseisen teeman tarkoitukseni on selvittää, mitkä tutkittavat asiat tutkija hoitaa lähtökohtaisesti puhelimitse, mitkä seikat määrittelevät kuulustelutavan valintaa, voisiko tutkija hoitaa enemmän asioita puhelimitse sekä kokeeko tutkija puhelinkuulustelun mieluisaksi kuulustelumenetelmäksi.

Huomioitavat seikat kuulusteltaessa puhelimitse

Kuulustelutavan tulisi olla käytettävään tilanteeseen optimaalinen, joten teeman tarkoituksena on selvittää tutkijoiden kokemia ongelmatilanteita sekä muita huomioitavia seikkoja kuulusteltaessa puhelimitse, kuten kuultavan henkilöllisyyden varmentaminen, erilaiset ennakkojärjestelyt sekä kuultavan oikeuksien ja velvollisuuksien kertominen ja niiden toteutuminen.

Vuorovaikutus ja kuulustelun onnistuminen

Kuulustelun onnistumisen kannalta vuorovaikutus tutkijan ja kuultavan välillä on tärkeää, joten pyrin selvittämään tämän toimivuutta, sekä onko kuulustelutavan valinta tuonut tutkituihin juttuihin jonkinlaisia haasteita.

Kuulustelutavat tulevaisuudessa

Teeman tarkoituksena on kartoittaa esitutkintaviranomaisten näkemyksiä tämän hetken kuulustelutapojen kehittymisestä, sekä mahdollisista tulevaisuuden mahdollisuuksista tai ongelmakohtista.

2.3 Haastatteluiden toteuttaminen

Edellisten teemojen perusteella rankensin haastattelurungon, joka oli jokaiselle haasteltavalle sama. Tutkinnanjohtajan haastattelussa poikkeisin rungosta niiltä osin, jotka eivät suoranaisesti koske tutkinnanjohtajan toimenkuvaa. Lähetin haasteltaville rungon etukäteen, ja sovimme haastatteluajankohdat yksilöllisesti. Haastattelut toteutettiin vuoden 2019 keväänä sähköpostin välityksellä, sekä puhelimitse tarvittavin osin. Haastateltavat olivat hyvin yhteistyöhalukkaita tutkimuksen toteuttamiseksi.

Tutkimuksessa olisi myös ollut mielenkiintoista haastatella syyttäjänviraston edustajaa. Poliisin tuottamat esitutkintapöytäkirjat päätyvät syyttäjän pöydälle syyteharkintaa varten. Tapauksissa, joissa käsiteltävä asia on mahdollinen sovittavaksi kirjallisessa menettelyssä, esitutkinnassa suoritettujen kuulustelujen merkitys korostuu, joten syyttäjän näkemys olisi luultavasti ollut hyvä lisäys tutkimusaineistoon. Syyttäjän haastattelu ei toteutunut aikatauluongelmien vuoksi.

2.4 Toiminnallinen opinnäytetyö ja produkti

Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on käytännön toiminnan ohjeistaminen, opastaminen tai toiminnan järjeistämisen. Toiminnallisia töitä on hyvin paljon erilaisia, sillä sen muotona voi olla ammatilliseen käyttöön suunnattu opas, ohjeistus tai opastus. Myös erilaisien tapahtumien järjestäminen luetaan toiminnallisten töiden joukkoon. Toiminnallisen työn toteutustapoja on monia, sillä esimerkiksi ohjeistus voi olla malliltaan kohderyhmän mukaan vaikkapa kirja, kansio tai opas. (Vilka & Airaksinen 2004, 9.)

Kohderyhmän täsmällinen määrittely onkin tärkeää, sillä se ohjaa produktin sisältöä merkittävästi (Vilka & Airaksinen 2004, 40.) Lähtöajatuksena olen pitänyt sitä, että produkti antaisi vastauksia niihin kysymyksiin, mitkä itseäni mietityttivät tehdessäni ensimmäisiä puhelinkuulusteluja. Valitsin toiminnallisen opinnäytetyön, sillä huomasi, että aiheeseeni liittyvää tietoa ei ollut kerätty helposti omaksuttavaan muotoon juuri minnekään. Opinnäytetyön tavoitteena on muodostaa helppolukuinen sekä kevyt ohje, mikä ei määrittele kuulusteltavan valintaa liian tiukasti. Tavoitteena on antaa työkaluja ja suuntaviivoja kuulusteltavan valintaan. Teoriapohjan sekä haastatteluanalyysien avulla muodostan ohjeen, mistä toivottavasti on hyötyä tutkintauraansa aloittelevalla konstaapelillä.

3 ESITUTKINTALAKI

3.1 Esitutkinta

Opinnäytetyöni aiheen ollessa puhelinkuulusteluja tukevan oppaan tuottaminen esitutkintaa suorittavalle tutkijalle, paneudun esitutkintaa käsittelevän lainsäädännön kannalta tärkeimpiin kohtiin.

Poliisilain 1. luvun 1§:n (872/2011) mukaan ” Poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen”. Opinnäytetyöni puolesta näistä tärkeimmät kohdat ovat rikosten selvittäminen sekä syyteharkintaan saattaminen. Kuulustelut ovat tärkeä osa esitutkintaprosessia, ja siitä säädetään Poliisilain 1. luvun 1§:n kolmannen momentin mukaan esitutkintalaissa.

Esitutkinnalla tarkoitetaan epäillyn rikoksen selvittämisen hankkimista, syyteharkinnan suorittamista sekä rikosoikeudenkäynnin valmistelua varten. Esitutkinta on osa rikosprosessia, ja tällä tarkoitetaan oikeudenkäyntiä, jossa vastaajalle vaaditaan rangaistusta väitetystä tapahtuneesta rikoksesta. (Helminen & Kukkonen 2011, 1.)

Esitutkintalain 2. luvun 3§:n (22.7.2011/805) mukaan ”tutkija suorittaa tutkinnanjohtajan johdon ja valvonnan alaisena epäiltyä rikosta koskevat kuulustelut ja muut esitutkintatoimenpiteet sekä toteuttaa tutkinnanjohtajan antamat asian tutkintaa koskevat määräykset ja suorittaa muut tutkijalle lain mukaan kuuluvat toimenpiteet ”.

Tutkijoiden määrää ei ole rajattu, joten laajoissa jutuissa heitä saattaa olla useampi. Tutkinnanjohtajana poliisin toimittamassa esitutkinnassa toimii pääsääntöisesti pidättämiseen oikeutettu virkamies. Ylikonstaapeli voi toimia tutkinnanjohtajana erityisten syiden täytyessä, näiden ollessa esimerkiksi jutun vähäisyys tai rutiininomaisuus. Ylikonstaapelin tulee kuitenkin siirtää pakkokeinokysymyksissä vastuu pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle, eli yleensä tämän esimiehelle. (HE 22/2010, 166.)

Esitutkinta voidaan suorittaa myös suppeana, jolloin esitutkinnalla ei ole tutkinnanjohtajaa, kuulustelukertomukseen merkitään vain kuulusteltavan lausuman pääsisältö, joka voidaan kirjata kuulustelupöytäkirjan sijasta muuhun asiakirjaan. Tästä säädetään esitutkintalain 11. luvun 2 pykälässä.

3.2 Esitutkinnassa selvittävät asiat

Esitutkinnassa selvittävät asiat määritellään Esitutkintalain 1. luvun 2§:ssä. Esitutkinnassa selvitetään:

”1) asian laadun edellyttämällä tavalla epäilty rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat”

Ensimmäisessä kohdassa korostetaan esitutkinnan tärkeintä kysymystä, eli onko tapahtunut rikosta. Epäillyn rikoksen kohdalla on mietittävä, onko teko rikos. Jos näin todetaan, on selvitettävä, siihen syyllistyneet tekijät ja muut osalliset. Tekoa tulee tarkastella sen tunnusmerkistön perusteella. Myös rikoksen yritys tulee ottaa huomioon tapauksissa, joissa se on määritelty rangaistavaksi. Myös rangaistavuuden poistava hätävarjelu, pakkotila ja loukatun suostumus tulee ottaa huomioon. (Helminen ym. 2012, 309.)

”Asian laadun edellyttämällä tavalla” tarkoitetaan sitä, että esitutkinnassa kerättävä näyttö on ja siihen käytettävät resurssit tulee olla suhteessa asian laatuun. Näyttöä kuuluu kerätä kohtuullisesti epäillyn puolesta ja vastaan. Tavoitteena ei ole esitutkinnan kiireellinen toimittaminen, vaan asian riittävä ja huolellinen selvittäminen. Kiirehtiminen saattaa vaikuttaa asianomistajan oikeuksiin kielteisesti, esimerkiksi puolustuksen järjestämisen suhteen. (Rantaeskola 2014, 31.)

Teko-olosuhteilla tarkoitetaan yksilöiviä seikkoja, kuten tunnusmerkistötekijät, tekopaikka ja aika. Myös törkeysasteen määrittelevät seikat tulee selvittää. Rikoksella aiheutettu vahinko tarkoittaa asianomistajalle aiheutunutta vahinkoa teoissa, missä tunnusmerkistö vaatii vahingon syntymistä, tai kun vahingon määrällä on merkitystä tekokokonaisuuden kannalta. Rikoksen johdosta määrättävää seuraavamusta varten tarvittavat seikat tarkoittavat esimerkiksi koventamis- tai lieventämisperusteita, joita käsitellään Rikoslain 6. luvussa (19.12.1889/39). (Helminen ym. 2012, 310.)

2) mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi ja rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi

Rikoshyödyn jäljittämisessä on korostunut asema silloin, kun epäiltynä on esimerkiksi järjestäytyneen rikollisuuden edustaja. Rikoshyöty voidaan ottaa pois esimerkiksi takavarikkoa tai vakuustakavarikkoa käyttämällä. Syyteharkintaan saattamisen jälkeen rikoshyödyn jäljittäminen voi edelleenkin jatkua. Lainvoimaisen tuomion antamisen jälkeen

täytäntöönpanomahdollisuuksien ei kuitenkaan ole enää esitutkintaviranomaisen tehtävä. (Helminen ym. 2012, 316.)

3) asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan

Yksityisoikeudellisella vaatimuksella tarkoitetaan vahingonkorvauksia erilaisten henkilöesine- tai omaisuusvahinkojen seurauksena. Vaatimus voi koskea myös esineen hallinnan palauttamista. Pyyntö esitetään esitutkinnassa suullisesti tai kirjallisesti, ja tästä tehdään merkintä esitutkintapöytäkirjaan. Asianomistaja voi myös ajaa vaatimustaan itse. Esitutkintaviranomaisen on ilmoitettava asianomistajalle, jos tällä on mahdollisuus esittää yksityisoikeudellisia vaatimuksia, ja tämä selvitetään esitutkinnassa. Laajoihin toimiin vaatimuksen perusteisen selvittämiseksi ei tule ryhtyä esitutkinnassa, joten päävastuu näiden selvittämiseen jää asianomistajalle itselleen. (Helminen ym. 2012, 316.)

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 3:9§:n mukaan syyttäjän on ajettava asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta, jos asianomistaja sellaisen esittää, ellei vaatimus ole selvästi aiheeton.

4) suostuuko asianomistaja ja aikooko rikoksesta epäilty suostua asian käsittelemiseen kärjääoikeudessa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvussa tarkoitetussa kirjallisessa menettelyssä.

Rikosasia voidaan tietyin edellytyksin ratkaista tuomioistuimessa ilman suullista pääkäsittelyä. Esitutkintapöytäkirjaan tehdään merkinnät asianosaisten kuulustelulomakkeisiin suostumuksesta kirjalliseen menettelyyn. (Helminen ym. 2012, 320.) Kirjallista menettelyä käsitellään tarkemmin myöhemmissä kappaleissa.

3.3 Asianosaiset esitutkinnassa

Esitutinnan asianosaiset määritellään esitutkintalain 2 luvun 5§:ssä (22.7.2011/805), ja ne ovat asianomistaja, rikoksesta epäilty sekä muu henkilö, jonka oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin rikos ja sen selvittäminen voivat vaikuttaa

Henkilön asema esitutkinnassa saadaan usein selville alustavassa puhuttelussa. Alustavasta puhuttelusta säädetään esitutkintalain 7 luvun 20§:ssä. Alustavassa puhuttelussa myös yleensä voidaan määritellä, tarvitseeko henkilö kuulustella (Helminen ym. 2012, 437).

Alustavassa puhuttelussa ei tarvitse ottaa huomioon kaikkia esitutkintalain muotomääräyksiä, mutta puhutettavaa henkilöä tulee kohdella rauhallisesti ja asiallisesti kuten varsinaisessa kuulustelussa. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 98.)

3.4 Kuulustelut

Helminen ym. (2012, 371) mukaan kuulustelulla tarkoitetaan ”esitutkinnassa siihen oikeutetun viranomaisen toimesta ja vastuulla tapahtuvaa esitutkintalainsäädännössä määriteltyä menettelyä, jossa kuulusteltavan henkilön suullisesti antamat relevantit tiedot kirjataan tai tallennetaan hänen itsensä hyväksymässä muodossa kuulustelupöytäkirjaan tai ääni ja kuvallenteeseen.”

Kuulusteluiden yksi keskeinen tarkoitus on määrittää, voidaanko jotain henkilöä vastaan nostaa syyte. Toinen tärkeä tarkoitus on tiedon kerääminen esitutkinnassa selvitettävistä asioista. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 98.)

Kuulusteluille ei ole määrätty tiettyä järjestystä. Kuulusteluita ennen on kuitenkin yleensä suoritettu monia muita toimenpiteitä, jotka myös tähtäävät ilmenneen rikoksen selvittämiseen. Yleensä ennen kuulustelua on hoidettu rikosilmoituksen vastaanotto, alustavat puhuttelut ja mahdolliset tekniset tutkinnat (Helminen ym. 2012, 437.)

Rikosten teko-olosuhteet, niiden erityispiirteet, asianosaisten henkilökohtaiset ominaisuudet sekä olosuhteet vaihtelevat jokaisessa esitutkintaprosessissa, joten esitutkintalainsäädäntöä ei ole voitu kirjoittaa kovinkaan aukottomasti, vaan pikemminkin yleisluontoisesti. Tämän takia esitutkintalainsäädännön soveltamista ohjailtaan periaatesäädöksin, mitkä löytyvät esitutkintalain neljännessä luvusta. Useimmiten nämä periaatteet rajoittavat esitutkintaviranomaisen toimivaltuuksia. Periaatteet tulee huomioida kaikissa esitutkintatoimenpiteissä, ja niiden vaikutus on hyvinkin vaihtelevaa tapauskohtaisesti. (Helminen ym. 2012, 88.)

Esitutkintalain neljännessä luvussa. määriteltyjä esitutkintaperiaatteita ovat muun muassa tasapuolisuusperiaate, syyttömyysolettama, oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksen selvittämiseen, suhteellisuusperiaate, vähimmän haitan periaate sekä hienotunteisuusperiaate.

3.5 Kuultavan läsnäolo

Läsnäolosta kuulustelussa säädetään esitutkintalain 7 luvun 1§:ssä seuraavasti:

” Kuulusteltavan on oltava itse läsnä kuulustelussa.

Jos tutkija katsoo, ettei siitä aiheudu haittaa ja ettei se vaaranna tutkinnan luotettavuutta, asianosainen saa antaa lausumansa asiamiehen välityksellä taikka puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Samoin edellytyksin saadaan todistajaa kuulustella puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Rikoksesta epäiltyä saadaan kuulustella asiamiehen välityksellä vain, jos asia koskee rikosta, josta ei ole säädetty muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai kuusi kuukautta vankeutta.

Asianosaiselta ja todistajalta on otettava vastaan heidän tarjoamansa kuulustelukertomusta täydentävät kirjalliset selvitykset. ”

Pääsääntönä on siis, että kuulusteltava on itse paikalla kuulustelussa. Vuonna 2011 voimaan tullut esitutkintalaki helpotti kuulusteluiden hoitamista puhelimitse, sillä aikaisemman lain-säädännön aikana rikoksesta epäillyn kuuleminen puhelimitse edellytti sitä, että asia on merkitykseltään vähäinen, eikä epäily kiistä rikosilmoituksen oikeellisuutta (HE 222/2010, 215). Nykylainsäädäntö antaa tutkijalle enemmän harkintavaltaa kuulustelutapaa valittaessa, sillä reunaehtona on ainoistaan tutkijan oma näkemys siitä, aiheutuuko esimerkiksi puhelinkuulustelun valinnasta haittaa tutkinnalle tai sen luotettavuudelle. Kuulusteltavalle on kuitenkin varattava tilaisuus tulla henkilökohtaisesti kuulluksi, jos hän näin haluaa (HE 222/2010, 215).

3.6 Kuulustelu puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä

ETL 7:1§:n mukaan kuulustelu voidaan hoitaa puhelimitse tai muuta tiedonsiirtovälinettä käyttäen. Nykypäivänä puhelimet ovat yleistyneet siten, että lähes jokainen ihminen on

helposti puhelimitse tavoitettavissa, joten voidaan ajatella, että puhelimen käyttäminen kuulusteluun on yleisesti koettu toimivaksi ratkaisuksi.

Hallituksen esityksen 222/2010 (215) mukaan kuulustelu voidaan suorittaa myös käyttämällä videoneuvottelua tai vastaavaa kuva- ja ääniyhteydellä varustettua tiedonsiirtovälinettä. Luotettavuusnäkökulma tulee myös ottaa huomioon, eli tutkijan tulee varmistua kuulusteltavan henkilöllisyydestä ennen kuulustelun suorittamista. ETL 9:1§:n 3. momentin mukaan esitutkintapöytäkirjaan on merkittävä, mitkä osat kuulusteluista on käyty asiamiehen, puhelimen tai muun tiedonsiirtovälineen kautta.

Nykypäivänä tiedonsiirtovälineitä on ihmisten käytettävissä runsaasti. Vuonna 2017 kolmella neljästä 18-86 vuotiaasta suomalaisesta oli käytössään 3G tai 4G verkkoyhteydellä varustettu kosketusnäyttöpuhelin. Alle 55-vuotiaissa älypuhelimien omisti jo 94% väestöstä. (Suomen virallinen tilasto, 2017.) Erilaisten videoneuvotteluominaisuuksien käyttäminen puhelimitse saattaa hyvinkin olla yleisempää tulevaisuudessa. Sähköpostin käyttäminen kuulustelussa on mahdollista, mutta ei täysin ongelmaton.

Tolvasen & Kukkosen (2011, 100) mielestä sähköposti ei kuitenkaan ole varsinaisten kuulusteluiden toteuttamiseen hyvä ratkaisu, sillä kuultavan henkilöllisyyttä on vaikea varmistaa sekä kysymysten esittämisessä ja kuulustelukertomuksen varmentamisessa saattaa esiintyä hankaluuksia. Heidän mukaansa sähköpostia voi kuitenkin käyttää esimerkiksi asianomistajan korvausvaatimuksen yksilöintiin sekä tarkentavien kysymysten esittämiseen rikosilmoituksen kirjausvaiheessa.

3.7 Todistelu

Oikeudenkäymiskaaren 17. luvun 47§:n (1.1.1734/4) todetaan seuraavaa:

” Todistelutarkoituksessa kuultavan asianosaisen ja todistajan tulee esittää kertomuksensa suullisesti viittaamatta kirjalliseen kertomukseen. Kuultava saa kuitenkin käyttää muistinsa tukemiseksi kirjallista muistiinpanoa.

Jos kuultava suullisessa kertomuksessaan poikkeaa siitä, mitä hän on aikaisemmin tuomioistuimelle, syyttäjälle tai esitutkintaviranomaiselle kertonut, tai ei anna kertomusta,

kuultavan aikaisempaa kertomusta saadaan käyttää todisteena siltä osin kuin suullinen kertomus poikkeaa aikaisemmasta kertomuksesta tai kuultava ei ole antanut kertomusta.”

Kyseinen säädös ei koske asiantuntijaa, ja lähtökohtana on siis, että aikaisempaa kertomusta ei käytetä todisteena (HE 46/2014, 106). Asiantuntija on sellainen oikeudenkäynnin ulkopuolella oleva henkilö, jota käytetään todistuskeinona rikosprosessissa selvittämään jutun ratkaisemiselle tarpeellisia kokemussääntöjä. Asiantuntijaa käytetään yleensä silloin, kun kokemussäännön katsotaan olevan yleissivistyksen tai elämäkokemuksen ulkopuolista tietoa. (Helminen ym. 2012, 558.)

Esitutkinnassa annetuilla kuulustelukertomuksilla ei siis ole virallista todistuskeinon asemaa, vaan niitä voidaan luonnehtia reservissä oleviksi todistuskeinoiksi. Kuulustelukertomuksia voidaan käyttää todistelussa tuomioistuimessa silloin, kun henkilö poikkeaa esitutkinnassa kertomastaan selvityksestä merkittävästi. Tällöin asianosainen voi saada luvan vedota aikaisempiin kuulustelupöytäkirjoihin (Pölönen & Tapanila 2015, 152-153.) Kuulustelukertomukset saattavatkin nousta yllättävän hyvään arvoon rikosprosessin loppupuolella, jos henkilö poikkeaa aiemmasta kertomastaan. Tutkijan kannattaakin tämän perusteella saada mahdollisimman hyvä näyttö jo paperille.

3.8 Kuulustelun valmistelu

Ennen kuulusteluja tutkijan tulee hankkia kaikki tarvittavat tiedot kyseisestä rikoksesta sekä epäilyistä. Epäilyn entisyys on hyvä selvittää, ja tarkastella sitä, kuinka epäily on suhtautunut aikaisempiin tekoihinsa. Aikaisempien juttujen tutkijoihin on hyvä olla yhteydessä, sillä heiltä saattaa saada hyviä vinkkejä siitä, minkälaisiin kysymyksiin kuultava suhtautuu kuulustelun näkökulmasta hyvin. Kuultavan elämäntilanne on hyvä ottaa huomioon, esimerkiksi käymällä hänen kotonaan mahdollisten kotietsintöjen yhteydessä (Helminen ym. 2012, 441.)

On hyvä kerrata rikosilmoituksen selostusosa, mahdolliset rikostiedustelutiedot sekä alustavissa puhutteluissa selvinneen asiat. Tapahtumapaikalla olleilta poliiseilta saattaa myös saada tietoa, mitä ei ole kirjattu ilmoitukseen tai tutkintamuistioon (Helminen ym. 2012, 441.)

Kuulustelujärjestykseen kannattaa kiinnittää huomiota suunnitteluvaiheessa, sillä kuulustelemalla mahdollisimman tarkoituksenmukaisessa järjestyksessä, on todennäköistä, että vältetään uusintakuulusteluilta tai muulta ns. ylimääräiseltä työltä. On myös tärkeää ottaa huomioon kuulusteluajankohta, jotta esimerkiksi kuultavan avustajalla on tosiasiallinen mahdollisuus osallistua kuulusteluun. Kuulusteluihin valmistautumisen taso vaihtelee juttukohtaisesti, mutta voidaan sanoa, että jo pienellä valmistautumisella saadaan hyviä tuloksia aikaan. (Helminen ym. 2012, 442.)

3.9 Kuulusteltavalle tehtävät ilmoitukset

On tärkeää, että henkilö tietää asemansa esitutkinnassa, sillä hänen oikeutensa ja velvollisuutensa riippuvat kuulusteltavan prosessuaalisesta asemasta (Helminen ym. 2012, 374). Kuulusteltavalle tehtävistä ilmoituksista säädetään ETL 7:10§:ssä, ja kuulusteltavalle tulisi aina ennen kuulustelua ilmoittaa tämän asema esitutkinnassa (HE 222/2010, 2019).

Esitutkintalain 7:10§ mukaan kuulusteltavalle täytyy ilmoittaa:

- Oikeudestaan käyttää kuulustelutodistajaa (ETL 7:11§)
- Kielellisistä oikeuksista (ETL 10: 12 -14§)
- Epäillyn oikeudesta olla myötävaikuttamatta rikoksen selvittämiseen (ETL 4:3§)
- Oikeudesta käyttää avustajaa sekä mahdollisesta puolustajan määräämisestä (ETL 4:10§)
- Asianomistajan sekä hänen edustajansa ja asiamiehensä totuusvelvollisuudesta (ETL 7:6§)
- Todistajan totuusvelvollisuudesta, totuusvelvollisuuden rikkomiseen liittyvästä rangaistusuhasta (Rikoslaki (19.12.1889/39) 15:2§)
- Asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 2. luku)
- Todistajan todistamisoikeuden keskeisistä rajoituksista (ETL 7:7§ ja oikeudenkäymiskaari 17:20§ sekä 23-24§)

Kuulusteltaessa muun tiedonsiirtovälineen kautta tulee huomioida kuulusteltavan vaikutus kuultavan oikeuksiin. Puhelinkuulustelu voi aiheuttaa näiden oikeuksien toteutumiseen

ongelmia, esimerkiksi jos asianosainen haluaa käyttää avustajaa kuulustelussa. Tällöin puhelinkuulustelun toteuttaminen on hyvinkin hankalaa. Samanlainen tilanne tulee eteen, jos kuultava haluaa kuulustelutodistajan paikalle, tai sosiaaliviranomainen haluaa käyttää oikeuttaan olla läsnä kuulustelussa. Kyseisissä tilanteissa luultavasti ainoa ratkaisu on vaihtaa kuulustelutapaa siten, että kuultava on läsnä.

Rikoslain 15:2§ säädetään perättömästä lausumasta viranomaismenettelyssä. Pykälän mukaan, jos muu kuin rikoksesta epäilty rikosasian esitutkinnassa henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulusteltaessa antaa väärän tiedon asiassa tai ilman laillista syytä salaa siihen kuuluvan seikan, hänet on tuomittava perättömästä lausumasta viranomaismenettelyssä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Rangaistavuuden edellytyksenä on siis henkilökohtainen läsnäolo esitutkinnassa. (HE 222/2010 vp, 215.) Tämä tulee ottaa huomioon tehtäessä asianomistajan- tai todistajankuulusteluja puhelimen välityksellä.

3.10 Kuulustelupöytäkirjan tarkastaminen

ETL 9:1§ mukaan heti kuulustelun päätyttyä on kuulustelupöytäkirja annettava kuulustellun tarkastettavaksi. Tarkastaminen voidaan toimittaa kuulustelukertomuksen ja kuulustelupöytäkirjan tietojen ääneen lukemisella kuulusteltavalle, jos se on asian laatu ja laajuus huomioon ottaen asianmukaista. Kuulustellulta on tiedusteltava, onko hänen kertomuksensa kirjattu oikein.

ETL 9:2§ mukaan 9:2§ mukaan kuulustelupöytäkirjasta on käytävä ilmi, miltä osin lausuma tai kertomus on annettu asiamiehen välityksellä, puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Tämä liittyy rikoslain 15:2§:ään, minkä rangaistuhan kannalta on tärkeää, että pöytäkirjasta käy ilmi osiot, mitkä ovat hoidettu puhelinkuulustelua käyttämällä. (Helminen ym. 2012. 474.)

3.11 Joutuisa rikosprosessi

Kansainvälisesti rikosprosessin joutuisuuden vähimmäistasoa määrittelee Euroopan ihmisoikeussopimuksen (Ulkoasiainministeriön ilmoitus Euroopan ihmisoikeussopimuksesta 63/1999) kuudes artikla, missä määritellään oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin

(Määttä 2013, 57). Sen mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä.

Kansallisia tuomioistuiamiämme on arvosteltu siitä, että Suomessa on tyydytty oikeusturvan vähimmäistasoon. Suomen on katsottu useaan otteeseen syyllistyneen Euroopan ihmisoikeussopimuksessa määriteltyä oikeudenkäynnin pituutta koskevaan rikkomukseen. Ratkaisukäytännössä asian käsittelyyn kulunutta aikaa on käsitelty kokonaisuikana, mutta sopimusrikkomukseen on myös riittänyt se, että esitutkinta-aika on ollut kohtuuton. Tapauksessa Lehtinen v Suomi (13.9.2005) asian käsittely rikosprosessissa kesti yhteensä viisi vuotta, joista kolme käytettiin pelkästään esitutkintaan. (Määttä 2013, 61.)

Esitutkintalain 3:11 § määrittelee, että esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä. Useimmissa tapauksissa tutkija saa itse määrittellä työjärjestyksensä, ja tutkinta-ajasta voi omilla valinnoillaan saada lyhyemmän. Kuulusteluiden järjestäminen on asia, mikä yleensä vie aikaa, sillä ihmisten aikataulujen yhteensovittaminen saattaa olla ongelmallista. Ongelma voidaan osittain ratkaista sillä, että tutkija tunnistaa jutut, jotka ovat hoidettavissa puhelinkuulustelua hyödyntämällä.

4 PUHELINKUULUSTELUISSA HUOMIOITAVIA SEIKKOJA

Kuulustelutilanne on aina viestien lähettämistä ja vastaanottamista. Näiden perustana on hyvä puheviestintätaito, mikä tarkoittaa kykyä toimia tarkoituksenmukaisesti ja joustavasti erilaisissa viestintätilanteissa. Hyvä puheviestintätaito antaa kuulustelijalle luottamusta kykyihinsä, jolloin hän voi kontrolloida viestintätilanteita. Kuulustelutilanteessa tutkijan luultavasti tärkein ominaisuus on informaation vastaanottamisen ja sen analysoinnin taito, sillä kertomuksen analysointi on tärkeää esimerkiksi tarkentavien kysymysten esittämiseen. (Eltonen ym. 1996, 22-23.)

Puhelinkuulusteluiden erityispiirteenä on sanattoman viestinnän havaitsemisen vaikeus. Sanatonta eli nonverbaalista viestintää käytetään ilmaisemaan tunteita, asenteita sekä suhtautumista toisiin ihmisiin. Sanatonta viestintää ovat esimerkiksi elekieli ja äänensävyt, jotka

välittyvät kuulijalle. Ihminen ei voi olla välittämättä sanatonta viestintää, vaan sen välittyminen tapahtuu joko tarkoituksella tai tarkoituksetta. Samalla tavalla myös tapahtuu sanattoman viestinnän vastaanottaminen, emmekä aina edes tiedosta tämän informaation vastaanottamista. On esitetty väitteitä siitä, että sanattoman viestinnän osuus viestinnästä on suurempi kuin sanallisen. Korkeimmillaan sanattoman viestinnän osuudeksi on väitetty jopa 93% kaikesta viestinnästä ihmisten kesken. (Ellonen ym. 23-24.)

Sanaton viestintä voidaan jakaa kahteen osioon: äänen kautta välittyvä viestintä sekä äänettömään ilmaisuun. Äänen kautta välittyvä sanaton viestintä on esimerkiksi oletuksia ihmisen terveydentilasta, tämän iästä tai sukupuolesta. Näitä voi havaita analysoimalla puhuvan henkilön äänen korkeutta, voimakkuutta, rytmiiä tai tauotusta. Äänettömään viestintään kuuluvat taas ilmeet, eleet, katsekontakti, asennot, tai henkilön pukeutuminen. Tärkein näistä on luultavasti katse, sillä ihminen viestii katsellaan usein vahvasti. Esimerkiksi katseen pois suuntaamalla ihminen usein viestii, että ei halua kertoa käsiteltävästä aiheesta. (Ellonen ym. 26-27.)

Sanattomalla viestinnällä saattaa olla yhteys valehtelemiseen. Tutkimusten mukaan, valehtelevilla ihmisillä on havaittu enemmän muun muassa äänellistä hermoistuneisuutta, sanattoman ja sanallisen viestinnän ristiriitoja, runsasta silmien räpäyttelyä, viivyttelyä sekä epärointiä ennen vastaamista. (Ellonen ym. 1996, 29.) Puhelinkuulustelua suorittaessa nonverbaalisesta viestinnästä on havaittavissa ainoastaan äänen kautta välittyvä viestintä, jonka takia esimerkiksi katseesta tai ihmisen fyysisestä käyttäytymisestä ei voida tehdä havaintoja.

Kuulusteltaessa puhelimitse huomasin, että puhelinkuulustelun onnistuminen on kiinni myös monista ympäristötekijöistä. Kuulustelijan sekä kuulusteltavan tulee molempien olla tarpeeksi rauhallisessa ympäristössä, jotta molemmat pystyvät keskittymään käsiteltävään asiaan tarpeeksi hyvin. Itse koin, että samassa tilassa työskentelevät ihmiset haittasivat omaa keskittymistäni, joten saatoin mennä kuulusteluhuoneeseen suorittamaan puhelinkuulustelua, sillä häiriötekijät ovat siellä minimaaliset. Kuultavan osalta olisi hyvä, että tämä olisi rauhallisessa paikassa, jolloin kuulustelua ei haittaa ulkopuoliset tekijät kuten muut ihmiset tai äänenlaatuun vaikuttava tuuli.

5 HAASTATTELUT

Haastattelin Lounais-Suomen poliisilaitokselta kolmea tutkijaa sekä yhtä tutkinnanjohtajaa. Haastattelut on suoritettu sähköpostin välityksellä, ja haastateltavat ovat halunneet pysyä nimettöminä.

5.1 Tutkija A

Tutkija A:n mukaan hän suorittaa noin puolet kuulusteluista puhelimitse. Useimmiten hän kuulustelee puhelimitse todistajia, ja jos juttu on selkeä ja yksinkertainen, niin kuulustelee puhelimitse myös asianomistajia sekä rikoksesta epäiltyjä. Tutkija A:n mielestä karkeasti jaettuna noin puolet ovat todistajan asemassa, neljännes asianomistajia sekä neljännes epäiltyjä.

Tutkija A mieluusti tekisi puhelinkuulusteluja vielä enemmän, mutta hänen mukaansa on ollut puhetta siitä, että puhelinkuulusteluja tulisi vähentää. Esimerkiksi asianomistajan ja todistajan velvollisuus puhua totta on ilmeisesti joidenkin syyttäjien mielestä kumottavissa puhelinkuulusteluiden vuoksi, eli puhelinkuulusteluissa ei voida velvoittaa puhumaan totta. Tutkija A:ta asia selkeästi mietitytti, ja hän olikin kuullut eräitä huhupuheita puhelinkuulusteluiden luotettavuudesta oikeudessa ylipäättäen.

Tutkija A:n hoitaisi puhelimitse enemmänkin asioita, mutta kuulusteltavan valintaa rajoittavat useasti tulkin tarve, halu käyttää avustajaa tai tukihenkilö, sosiaalityöntekijän läsnäolopakko tai kuulusteltavan epäselvä puhe puhelimitse. Henkilöllisyyden varmentamisessa tutkija A ei juurikaan nähnyt ongelmia. Yleensä hän varmistuu henkilöllisyydestä kysymällä tarkentavia kysymyksiä, jotka ovat sellaisia, mitkä vain kuulusteltava henkilö voi tietää. Esimerkiksi nämä voivat olla entisiin asuinosoitteisiin tai sukulaissuhteisiin liittyviä. Usein kuulusteltavan tuntee jo entuudestaan, joten henkilön tunnistaa myös äänestä suhteellisen hyvin. Puhelinkuulustelun hyväksi puoliksi tutkija kertoi niiden joutuisuuden sekä nopean kuulustelun mahdollisuuden, joten kiireellisten pienien juttujen hoitamiseen ne ovat hyvä työkalu. Tutkija A kertoi välttävänsä avainhenkilöiden kuulustelemista puhelimitse vaikeammissa tapauksissa, sillä kuulustelutilaisuuden tärkeä elekieli jää silloin havaitsematta. Muiksi ongelmakohtiksi hän kertoi esimerkiksi sen, että joku ulkopuolinen saattaa vaikuttaa kuulutavaan kuulustelijan tietämättä.

Tutkija A kertoi valmistautuvansa puhelinkuulusteluihin samalla tavalla kuin normaaleihin kuulusteluihin, eikä nähnyt kuultavan oikeusturvassa ongelmia. Tutkija A:n mukaan oikeus saattaa kuitenkin olla eri mieltä hänen kanssaan oikeusturva-asiassa.

Tutkija A:n mielestä kuultavan ja kuulustelijan vuorovaikutus onnistuu tarvittavalla tavalla myös puhelimitse. Toki hän tarkensi, että tilannetta ei voi kasvokkain käytyyn kuulusteluun verrata, mutta toisesta ihmisestä voi aistia asioita myös pelkän äänen ja puhelinkäyttämisen perusteella. Tutkija A kertoi, että puhelinkuulustelut eivät ole vaikuttaneet hänen työnsä laatuun, eivätkä ne ole aiheuttaneet lisätutkintapyyntöjä jälkikäteen. Hän myös korosti sitä, että usein puhelimen käyttäminen on ainut järkevä tapa saada asiaa eteenpäin, ja myös asiakkaat suhtautuvat tähän toimintamalliin positiivisesti.

Tutkija A harvemmin käyttää muita tiedonsiirtovälineitä kuulusteluiden toimittamiseen, lähinnä tietoturvasyistä. Poikkeustapauksissa hän on esimerkiksi kuulustellut asianomistajan sähköpostin välityksellä, kun mikään muu vaihtoehto ei ole onnistunut. Tutkija myös kertoi hoitavansa konstaapelien kuulustelut pääsääntöisesti sähköpostitse, sillä poliisin sisäinen tietoturva on hänen mukaansa hyvällä tasolla. Tutkija A toivoo, että puhelinkuulusteluja voitaisiin hoitaa tulevaisuudessa yhä enemmän, sillä se nopeuttaa prosessia. Esimerkiksi kuulusteluun saapumatta jättäneet aiheuttavat usein ylimääräisiä viivytyksiä tutkinnalle. Hän oli myös kiinnostunut esimerkiksi mahdollisuudesta käyttää videopuhelua kuulustelun suorittamiseen, mutta tämän toteuttaminen on nykyään vielä hankalaa.

5.2 Tutkija B

Tutkija B suorittaa arvioiden noin 10 – 20 prosenttia kuulusteluistaan puhelimitse. Eniten hän hoitaa asianomistajien kuulusteluja ja vähiten todistajien kuulusteluja puhelimitse. Lähtökohtaisesti tutkija B hoitaa kuulustelun puhelimitse, jos käsiteltävä asia on selvä ja yksinkertainen, ja kuultavalta ei ole odotettavissa selvää todistelutarkoitusta. Yleinen esimerkki on sellaisen asianomistajan kuulustelu, joka ei ole nähnyt tekoa, ja kuulustelun tarkoituksena on lähinnä selvittämään aiheutetun vahingon määrä sekä asianomistajan vaatimukset. Tutkija B hoitaa rikoksesta epäillyn kuulustelut selvissä rikosasioissa, joissa esimerkiksi tekijä on jäänyt itse teosta kiinni tai jos hänet on jo aikaisemmin kuulusteltu läsnäolevana, ja kuulustelun tarkoituksena on vain hankkia lisätarkennusta selvittävään asiaan.

Todistajien kuulusteluja tutkija B hoitaa puhelimitse silloin, kun todistaja on ilmoittanut, ettei tiedä tutkittavasta asiasta mitään, ja tutkija arvioi tämän kertomuksen luotettavaksi. Todistajan havaintojen todistusarvon ollessa mitätön, saattaa tutkija B myös käyttää puhelinkuulustelua. Tutkija uskoo, että voisi suorittaa enemmänkin kuulusteluja puhelimitse, mutta kokee henkilökohtaisesti, että kuultavan kohtaaminen läsnäolevana kuulustelutilanteessa on parempi vaihtoehto onnistuneen kuulustelun suorittamiseksi. Tutkijan mukaan kuulusteltavan valintaan vaikuttavat jutun luonne, rikosnimike, kuultavan asema, kuulustelun tarkoitus sekä kuultavan tavoittaminen. Tutkijan mielestä hänen työtehokkuutensa voisi nousta lisäämällä puhelinkuulusteluiden tekemistä, mutta kokee silti, että laadukas esitutkintatyö vaatii asiakkaan kohtaamista.

Kuultavan henkilöllisyyden varmentamisessa tutkija B ei ollut kokenut ongelmia. Hän yleensä kysyy henkilö- ja osoitetietoja kuultavalta, jotka on itse tarkistanut ennen kuulustelua käytettävissä olevista rekistereistä. Mikäli henkilöllisyyden varmentamisessa ilmenisi ongelmia, kuten kuultavan epäröintiä tai muuta huomiota herättävää käytöstä, kutsuisi hän kuultavan paikanpäälle kuultavaksi. Puhelinkuulustelun vahvuuksiksi tutkija nimesi helpouden ja nopeuden: kuulustelua ei tarvitse suunnitella tarkasti kalenteriin.

Haittapuoleksi tutkija nimesi kuulustelun luettavuuden: puhelinkuulustelusta on helpompaa väittää jälkikäteen, että kuulustelu ei ole mennyt niin kuin on kirjattu. Kuulusteltavan tilaa on vaikea arvioida, mikä heikentää kuulusteltavan oikeusturvaa, esimerkiksi avustajan tarpeen kannalta. Kuulustelutilanne on myös monelle peruskansalaiselle uusi ja jännittävä tilanne, ja poliisiin yllättäen soittaessa moni ei varmastikaan osaa ajatella tilannetta täysin rationaalisesti. Myös ohjeiden antaminen esitutkintaprosessin kulusta on hieman hankalaa puhelimitse, ja tilanteen jännittävyys saa kuultavat unohtamaan kuulustelijan kertomat asiat nopeasti. Aidon kontaktin puuttuminen kuulusteltavaan on myös ongelmallista ja virheiden mahdollisuus korostuu. Kuulusteltavien puheesta on myös hankala saada välillä selvää.

Tutkija B valmistautuu kuulusteluihin hieman eri tavalla kuin ns. normaaleihin kuulusteluihin, sillä hoidettavat asiat ovat yleensä suhteellisen yksinkertaisia, eivätkä ne vaadi kovin paljoa valmistautumista. Kuulustelun nopeuttamiseksi Tutkija B yleensä kirjaa kuulusteltavan henkilötiedot valmiiksi lomakkeelle, ja varmistaa ne kuulustelussa. Toisinaan tutkija kirjaa puhelinkuulustelussa selvinneet asiat paperille, josta hän kirjoittaa ne puhtaaksi

lomakkeelle. Tämän jälkeen kuulustelun paikkansapitävyyden voi tarkastaa puhelimen tai sähköpostin välityksellä.

Kuultavan oikeusturva toteutuu tutkija B:n mielestä puhelinkuulusteluissa hyvin, jos ne hoidetaan kunnolla, eli oikeudet ja velvollisuuden esitetään kuultavalle selkeästi. Oikeusturvaa saattaa kuitenkin heikentää kuuluvuusongelmat, väärinymmärtämiset sekä yllättävä tilanne, jossa kuultava ei sisäistä hänelle kerrottuja asioita. Kuultavan oikeudet toteutuvat hänen mielestään paremmin kuultavan ollessa läsnä kuulusteltaessa.

Tutkija B kokee, että vuorovaikutus kuultavan kanssa riippuu paljon kuultavasta henkilöstä. Joidenkin kanssa vuorovaikutus toimii puhelimen välityksellä hyvin, joidenkin kanssa heikosti, mikä näkyy kuulustelunkertomuksen laadussa. Entuudestaan tuttujen henkilöiden kuulustelu puhelimitse on tutkija B:n mielestä yleensä toimiva ratkaisu.

Tutkija B ei ole kokenut, että puhelinkuulustelun vuoksi olisi ilmennyt ongelmia esitutkinnan kanssa. Välillä kuulustelussa saattaa ilmetä uusia merkityksellisiä asioita, joita tutkija ei ollut osannut odottaa kuulustelutapaa valittaessa. Tämän takia tutkija on kutsunut henkilön poliisiasemalle tarkastamaan kuulustelun ja allekirjoittamaan valmiin kuulustelukertomuksen.

Tutkija B kertoo käyttävänsä sähköpostia erittäin harvoin kuulusteluiden suorittamiseen, vaan lähinnä käyttää sitä asianomistajan vaatimusten selvittämiseen. Näissä tapauksissa harvoin tekee siitä erillistä kuulustelupöytäkirjaa, vaan valmiin liitteen esitutkintapöytäkirjaan. Tutkija B:n mielestä puhelinkuulusteluiden suorittaminen tulee yleistymään tulevaisuudessa, sillä työpaine alkaa tällä hetkellä luomaan ilmapiiriä, missä esitutkinnan tulee olla mahdollisimman nopeaa. Puhelinkuulustelut antavat tähän yhden todella tehokkaan työkalun, millä saadaan yksi työvaihe hoidettua nopeasti pois. Myös yhteiskunnan jatkuva digitalisoituminen luultavasti ajaa kehitystä siten, että puhelin – ja muilla tiedonsiirtovälineillä hoidetut kuulustelut ovat tulevaisuudessa yhä yleisempiä.

5.3 Tutkija C

Tutkija C hoitaa korkeintaan 10 prosenttia kuulusteluistaan puhelimitse. Tutkija yleensä hoitaa ns. pienien rikosten asianomistajakuulustelut, kuten näpistykset, vahingonteot, lievät peitokset sekä liikenne rikkomukset puhelimitse. Tutkijan C ei halua lisätä puhelinkuulusteluiden tekemistä, sillä hän ei luota niiden pätevyyteen rikosprosessin loppupuolella.

Tutkija C mainitsee puhelinkuulusteluiden ongelmiksi vuorovaikutuksen vaikeuden. Tutkijan mukaan puhelinkuulusteluissa tilannetta on vaikeampi hallita, ja tämän takia ei halua lisätä puhelimitse hoidettavien kuulusteluiden määrää. Tutkijan mukaan vuorovaikutus on välillä todella heikkoa, joten kuulustelun laatu saattaa jäädä kehnoksi. Kuultavan henkilöllisyyden varmentamisen tutkija hoitaa kysymällä henkilötietoja kuultavalta, mutta tämä saattaa silti jättää epäilyksen kuultavan oikeasta henkilöllisyydestä. Positiiviseksi puoleksi tutkija nostaa niiden helppouden, mikä vähentää muun muassa ympäri Suomen lähetettävien virka-apupyynnöiden määrää ja nopeuttaa prosessia.

Tutkijan mukaan puhelinkuulusteluista on koitunut ylimääräistä työtä hänelle jälkikäteen. Syyttäjä ei ollut hyväksynyt lähisuhdeväkivaltatapauksessa asianomistajan kuulustelupöytäkirjaa, mikä oli toteutettu puhelinkuulustelun avulla. Tutkija oli itse katsonut, että selvitetävä asia on vähäinen, mutta syyttäjä oli silti tehnyt lisätutkimuspyynnön.

Tutkija C ei juurikaan hoida kuulusteluja muita tiedonsiirtovälineitä käyttäen. Tutkija kertoo kuulustelewansa ainoastaan viranomaisverkon kautta videon välityksellä, jos mahdollista. Hänen mielestään videoyhteydellä toteutetut kuulustelut voivat olla hyvä työskentelytapa, kunhan vaan poliisin teknologia tämän mahdollistaa.

5.4 Tutkinnanjohtaja

Tutkinnanjohtajan haastattelussa käsiteltiin vain ne aihealueet kyselyrungosta, mitkä koskivat hänen toimenkuvaansa. Tutkinnanjohtajan mielestä puhelimella hoidettavat kuulustelut ovat lähtökohtaisesti sellaisia, joissa kuulustelulla ei ole näytön kannalta merkittävää roolia. Tämä mahdollistaa puhelinkuulusteluiden käyttämisen myös törkeämpiä rikoksia tutkittaessa. Tutkinnanjohtajan mukaan esimerkiksi rikoksesta epäillyn kuulustelut voitaisiin lähes aina hoitaa puhelinta käyttäen, sillä rikoksesta epäilyllä totuudessapysymisvelvollisuutta ei ole.

Tutkinnanjohtajan mukaan kuulusteluita voitaisiin hoitaa puhelimitse yhä enemmän, mutta kertoo esimerkiksi, että Satakunnassa syyttäjälaitoksen ja poliisin näkemys ei ole yhtenäinen puhelinkuulusteluiden osalta. Poliisilla olisi tahtoa ja valmiutta toteuttaa näitä enemmän, mutta syyttäjiltä on tullut kritiikkiä puhelinkuulustelupöytäkirjoja kohtaan.

Kuultavan henkilöllisyyden varmentamisessa tutkinnanjohtaja ei näe suuria ongelmia, vaan pitää poliisin rekistereistä varmistettujen tietojen kysymistä kuultavalta riittävänä. Jos rekistereistä varmistaminen tuottaa ongelmia, niin kuulustelutavan valintaa tarvitsee miettiä tarkemmin, esimerkiksi kutsua henkilö paikanpäälle kuultavaksi.

Tutkinnanjohtajan mukaan puhelinkuulustelun vahvuuksia on esitutkinnan nopeuttaminen ja tutkijan työajan tehokas käyttö. Puhelinkuulustelut vaativat vain vähän suunnittelua, jos verrataan perinteiseen kuulusteluun, missä ajankohta saattaa muuttua useaan otteeseen. Oikeusturvan kannalta tutkinnanjohtaja pitää tärkeänä sitä, että tutkija tosiasiallisesti varmistuu siitä, että kuultava on ymmärtänyt oikeutensa ja velvollisuutensa puhelimesta. Kuulustelukertomus tulee myös lukea kokonaisuudessaan kuultavalle kuulustelun jälkeen. Asian varmistamiseen voidaan myös käyttää hyödyksi sähköpostia.

Tutkinnanjohtajan mukaan puhelinkuulustelut eivät ole aiheuttaneet varsinaisia ongelmia esitutkinnan kannalta. Muutamia lisätutkintapyyntöjä on syyttäjiltä tullut, missä on vaadittu asianosaisen kuulemista henkilökohtaisesti. Tutkinnanjohtajan mukaan nämäkin ovat olleet lähinnä turhaa ”varmistelua” syyttäjän osalta. Muiden tiedonsiirtovälineiden sekä puhelimen avulla tehtyjen kuulusteluiden osalta tutkinnanjohtaja toivoo, että niitä voitaisiin käyttää yhä tehokkaammin tulevaisuudessa. Tämä ei hänen mukaansa kuitenkaan ole pelkästään poliisin omasta tahdosta kiinni.

6 ANALYYSI

Kerätyn aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätösten teko on keskeisimpiä asioita tutkimuksen kannalta. Analyysi selventää tutkijalle, minkälaisia vastauksia hän saa käsittelemiinsä kysymyksiin, ja se onkin asia mihin tähdätään heti tutkimuksen alusta asti. Välillä voi kuitenkin käydä myös niin, että itse analyysi vasta kertoo sen, mihin ongelmiin tutkimusta oli kuulunut kohdentaa. (Hirsjärvi ym. 2007, 216.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa, jossa aineistoa kerätään monesta paikkaa ja useaan eri otteeseen, analyysiä tehdään tutkimusprosessissa kesken matkan. Analyysitapojen valintaan ei ole yhtä oikeaa vastausta. Yleisohjeena voidaan kuitenkin pitää sitä, että aineiston käsittely sekä analysointi aloitetaan mahdollisimman pian sen keräämisen jälkeen. Pääperiaatteena voidaan myös pitää sitä, että analyysitapa tulee valita siten, että se tukee tavoitetta parhaiten, ja täten tuo käsiteltävään ongelmaan parhaan vastauksen. (Hirsjärvi ym 2007, 218-219.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen osalta analyysi on useimmiten ymmärtämiseen pyrkivää. Aineiston laajuus ja elämänläheisyys kuitenkin saattaa tehdä analyysityöstä haastavaa, mutta myös mielenkiintoista. Kaikkea materiaalia ei aina ole tarpeen analysoida, mutta useimmiten analyysin tekeminen on aikaa vievä prosessi. (Hirsjärvi ym. 2007, 219-220.)

Analysoitu materiaali tulee lopulta myös tulkita. Tulkinta selkeyttää analyysin esiin nostamia pointteja, ja lopulta selkiyttää näiden merkityksiä. Tulkittavia seikkoja ovat esimerkiksi haastateltavien kielelliset ilmaukset, kysymysasettelun merkitys suhteessa saatuihin vastauksiin. Ihmiset ajattelevat ja havaitsevat asioita hyvinkin eri tavoin, joten yksinkertaisistakin asioista saattaa tulla tulkintaerimielisyyksiä. Tulkinnan tarkoituksena onkin myös mitata tutkimuksen pätevyyttä. (Hirsjärvi ym. 2007, 224.)

6.1 Haastatteluiden analysointi

Tutkijat eivät olleet kokeneet huomattavia ongelmia puhelinkuulusteluiden suorittamisessa, ja esimerkiksi henkilöllisyyden selvittämisessä ei ollut havaittu ongelmia. Tutkijat mainitsivat, että puhelinkuulusteluiden vahvuus on niiden nopea suorittaminen, mutta niiden käytön lisääminen ei ole täysin yksinkertainen asia. Tutkijat nimesivät tälle eri syitä: yksi koki, että laadukas työ vaatii asiakkaan kohtaamista esitutkinnassa, jonka takia hän ei halua lisätä puhelinkuulusteluja. Kaksi tutkijaa vetosi siihen, että puhelinkuulustelupöytäkirjan luotettavuudesta rikosprosessin loppupuolella ei ole varmuutta. Puhelinkuulustelut olivat kuitenkin aiheuttaneet lisätutkintapyynnön vain yhdelle tutkijalle. Tästä voidaan päätellä, että tutkijat ovat tehneet laadukasta esitutkintatyötä, mitä ehkä olisi mahdollista tehostaa lisäämällä puhelinkuulusteluiden määrää.

On vaikea määritellä tarkasti, mitä asioita puhelinkuulustelun avulla voidaan hoitaa, ja kaikki tutkijat antoivatkin hieman erilaisia vastauksia aiheeseen liittyen. Tutkijat hoitavat selkeät ja yksinkertaiset asiat puhelimitse, olkoonkin kuultava rikoksesta epäilty, asianomistaja tai todistaja. Tutkijoista A kuulusteli puhelimitse eniten todistajia, kun taas tutkija B kuulustelee todistajia kaikkein vähiten puhelimitse. Kuten aikaisemmin on käsitelty, asianomistajaa ja todistajaa ei voida rankaista totuudessapysymisvelvollisuuden rikkomisesta, jos kuulustelu on suoritettu puhelimitse. Onkin luultavasti tapauskohtaista, kuinka tärkeä tämä totuusvelvollisuus on esitutkinnan luotettavuuden kannalta. Onkin siis tutkijan omassa harkinnassa, kuulusteleeko todistajia ja asianomistajia puhelimitse, mutta totuusvelvollisuus tulisi aina ottaa huomioon kuulustelutapaa valittaessa.

Tutkinnanjohtajan mukaan syyttäjiltä on tullut kritiikkiä puhelinkuulustelupöytäkirjoja kohtaan, vaikka poliisilla olisi tahtoa ja valmiutta suorittaa näitä enemmän. Samanlaisia ajatuksia oli myös tutkija A:lla. Asiaa olisi mielenkiintoista tutkia enemmän, ja jälkeinpäin katsottuna syyttäjän haastatteleminen olisi tuonut paljon lisäarvoa tutkimukseen.

Jokainen haastateltu tutkija nosti vuorovaikutuksen vaikeuden selkeäksi ongelmakohtaksi puhelinkuulusteluita tehdessä. Tähän luultavasti pohjautuu myös se, miksi tutkijat haluavat hoitaa vain lähtötiedoiltaan helpot ja selvät kuulustelut puhelimitse. Voidaan ajatella, että näissä selvissä ja helpoissa kuulusteluissa vuorovaikutus ja viestintä yleensä toimii moitteetta, sillä tapahtumakulku on molemmille osapuolille suhteellisen selvä.

6.2 Omat johtopäätökset

Kuulustelutavan valintaan vaikuttavat monet tekijät, eikä tarkkaa vastausta siitä, mitä asioita voi hoitaa puhelimitse pystytä luultavasti kirjaamaan aukottomasti. Esitutkintalain 7 luvun 1§:ssä lukeekin: ”*Jos tutkija katsoo, ettei siitä aiheudu haittaa ja ettei se vaaranna tutkinnan luotettavuutta, asianosainen saa antaa lausumansa asiamiehen välityksellä taikka puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä*”. Kyseinen pykälä jo lähtökohtaisesti antaa tutkijalle hyvin paljon harkintavaltaa, sillä näkemys siitä, mitkä seikat puhelimitse hoidettuna vaarantaisivat tutkinnan luotettavuutta saattaa olla hyvinkin subjektiivinen.

Kyseistä pykälää voidaan kuitenkin tarkastella toisesta perspektiivistä, kun otetaan huomioon Rikoslain 15:2§, missä säädetään perättömästä lausumasta viranomaismenettelyssä.

Kuten aikaisemmin on käsitelty, muu kuin rikoksesta epäilty kuultava voi syyllistyä kyseiseen rikokseen vain kuultaessa läsnä esitutkinnassa. Kyseistä pykälääkään ei luultavasti ole turhaan säädetty rikoslakiin, joten todistajan tai näytöllisesti merkittävien asianomistajakuu-
lusteluiden suorittaminen puhelinkuulusteluna on hieman kyseenalaista.

7 PRODUKTI

7.1 Produktin sisältö

Produktin aiheeksi siis valikoitui ”Puhelinkuulustelut – opas tutkijalle”. Kyseisen oppaan kohderyhmänä on poliisiopiskelijat sekä rikostutkinnan puolella aloittelevat konstaapelit, joita puhelinkuulusteluiden tekeminen mietityttää. Oppaan tarkoituksena ei ole antaa tiukkoja askelmerkkejä siitä, mitä asioita voita hoitaa puhelimitse, vaan antaa lukijalle tietoa seikoista, jotka tulee ottaa huomioon kuulustelutapaa valittaessa, kuulustelua suorittaessa, sekä kuulusteluiden laadun arvioinnissa.

Produktin sisällöksi muodostui lopulta aihealueet huomioitava lainsäädäntö, ennen kuulustelua huomiotavat seikat ja puhelinkuulustelun erityispiirteitä. Teoriapohja nojautuu opin-
näytetyössä käsiteltyihin kokonaisuuksiin, sekä haastatteluista esiin nousseisiin seikkoihin.

7.2 Jakaminen & saatavuus

Produkti tullaan julkaisemaan sähköisesti, tämän opinnäytetyön liitteenä. Produktin saatavuus varmistetaan julkaisemalla tämä opinnäytetyö Theseukseen. Kuulusteluita koskeva lainsäädäntö tulee luultavasti jollain tapaa muuttumaan tulevaisuudessa, enkä luultavasti tule sitä tulevaisuudessa päivittämään.

8 LOPPUSANAT JA JATKOTUTKIMUSEHDOTUKSET

8.1 Loppusanat

Lopputuloksena produktista tuli hieman suppea, mutta luultavasti ja toivottavasti siitä tulee olemaan hyötyä jollekin aloittelevalle tutkijalle. Teoriapohjaan ja haastattelumateriaalin olisi jälkeinpäin katsottuna ehdottomasti pitänyt saada syyttäjän näkemyksiä sekä mielipi-
teitä puhelinkuulusteluiden luotettavuudesta sekä käytettävyydestä rikosprosessin

loppupuolella, eli tuomioistuimen pääkäsitelyssä. Mielenkiintoinen aihe olisi myös ollut tutkia, miten esimerkiksi satakunnassa syyttäjien sekä tutkinnanjohtajien näkemykset eroavat puhelinkuulusteluiden toteuttamisessa ja niiden luotettavuuden arvioinnin kohdalla.

Suomessa poliisin resurssit ovat viime vuosina rajalliset, ja tämä on heijastunut jonkin verran päivittäisrikostutkinnan arkeen. Olen huomannut sosiaalista mediaa sekä uutisia seuraamalla, että poliisi on saanut osakseen kritiikkiä siitä, että tutkinta-ajat venyvät ja ns. perusjuttujen hoitaminenkin saattaa venyä kohtuuttoman pitkäksi. Mielestäni puhelinkuulustelut antavat tähän hyvän työkalun, millä tutkinta-aikaa voidaan supistaa jo jonkun verran.

Esitutkintalaki antaa mahdollisuuden myös kuulustella asianosaisia ja todistajia muiden tiedonsiirtovälineiden välityksellä. Yhteiskuntamme on kehittynyt enemmän tietoyhteiskunnan suuntaan, ja ehkä tulevaisuudessa kuulusteluja voitaisiin tehokkaasti hoitaa esimerkiksi videoyhteyden kautta. Tämä kuitenkin luultavasti vaatisi huomattavaa investointia teknisen laitteiston ja ohjelmistojen hankkimiseen, jotta tietoturva olisi vaadittavalla tasolla. Myös rikoslaissa määritellyn perättömän lausuman antaminen viranomaismenettelyssä vaatisi hienon muuttamista, jotta tiedonsiirtovälineillä tapahtuvan kuulustelun todistusarvoa saataisiin nostettua tulevaisuudessa.

LÄHTEET

- Ellonen Erkki & Karsinen, Eija & Nykänen, Veli-Eijo 1996: Kuulustelutaktiikka, Helsinki, Sisäasiainministeriö
- Hartikainen, Aki, 2017: Kuultavan läsnäolo esitutkinnassa, Poliisiammattikorkeakoulu, opinnäytetyö.
- HE 222/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi
- Helminen, Klaus & Fredman, Markku & Kanerva, Janne & Tolvanen, Matti & Viitanen, Marko 2012: Esitutkinta ja pakkokeinot, Helsinki, Talentum.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2017: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö, Helsinki, Gaudeamus.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007: Tutki ja kirjoita, Helsinki, Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Kananen, Jorma 2015: Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitat opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun, Tampere, Suomen ylioppilaspaino Oy
- Määttä, Pekka 2013: Rikosasian joutuisa käsittely, Helsinki, Helsingin Kamari Oy
- Pölönen, Pasi & Tapanila, Antti 2015: Todistelu oikeudenkäynnissä, Helsinki, Tietosanoma
- Rantaeskola, Satu & Halme, Kimmo & Kortessalmi, Leo & Lönnroth, Kaarle & Parviainen, Johanna & Saukoniemi, Teemu & Springare, Sanna 2014: Esitutkintalaki – kommentaari, Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö [verkkopublication]. ISSN=2341-8699. 13 2017, 2. Internetin käyttö mobiililaitteilla. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 2.5.2019]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/sutivi/2017/13/sutivi_2017_13_2017-11-22_kat_002_fi.html
- Tolvanen, Matti & Kukkonen, Reima 2011: Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet, Helsinki, Talentum.
- Vilka Hanna & Airaksinen, Tiina 2004: Toiminallinen opinnäytetyö, Jyväskylä, Kustannusosakeyhtiö Tammi.

LIITTEET

KYSYMYSRUNKO

1. Kuulustelutavan valinta

- Kuinka suuren osan kuulusteluista teet puhelimitse?
- Minkälaiset kuulustelut yleensä hoidat puhelimitse?
- Voisitko tehdä enemmän kuulusteluja puhelimitse?
- Kuulusteletko mieluummin henkilökohtaisesti vai puhelimitse?
- Voisiko kuulusteluja hoitaa puhelimitse nykyistä enemmän?

2. Huomioitavat seikat kuulusteltaessa puhelimitse

- Miten varmennut kuultavan henkilöllisyydestä puhelimitse?
- Kuvaile parilla sanalla, mitä hyvää ja mitä huonoa puhelinkuulusteluissa on?
- Valmistaudutko puhelinkuulusteluihin eri tavalla kuin ns. normaaliin kuulusteluun?
- Kuinka kuultavan oikeusturva toteutuu mielestäsi kuulusteltaessa puhelimitse?

3. Vuorovaikutus ja kuulustelun onnistuminen

- Koetko, että puhelinkuulusteluissa onnistuu vuorovaikutus kuulustelija ja kuultavan kesken?
- Onko puhelinkuulusteluista aiheutunut juttuihisi jonkinlaisia ongelmia/kompastuskiviä jälkikäteen?

4. Muut tiedonsiirtovälineet sekä kuulustelutavat tulevaisuudessa?

- Hoidatko kuulusteluja muiden tiedonsiirtovälineiden kautta, esimerkiksi sähköpostitse?
- Koetko, että kuulustelu puhelimitse tai muun tiedonsiirtovälineen kautta tulee yleistymään tulevaisuudessa?

Puhelinkuulustelut

TUTKIJAN OPAS

- JOHDANTO

Tämä opas on osa opinnäytetyötä ”Puhelinkuulustelut – opas tutkijalle”. Oppaan tarkoituksena on antaa poliisiopiskelijalle tai aloittelevalle tutkijalle käsitys siitä, miten puhelin välityksellä hoidettu kuulustelu eroaa niin sanotusta perinteisestä kuulustelusta, missä kuultava on henkilökohtaisesti läsnä.

Opas on luonteeltaan suuntaa antava, eikä anna yksityiskohtaista vastausta siihen, minkälaisissa rikosasioissa puhelinkuulustelua voidaan hyödyntää. Lainsäädännönkin mukaan kuulustelutavan valinta on tutkijan omassa harkinnassa, mutta pääsääntönä edelleen on kuultavan läsnäolo esitutkinnassa.

Opas on laadittu 17.6.2019 voimassa olleen lainsäädännön mukaan, eikä tule päivittämään tätä tulevaisuudessa. Opas tulee saataville opinnäytetyön yhteyteen Theseukseen.

17.6.2019

Jani Ahopelto, AMK 20171A

SISÄLLYSLUETTELO

<u>Johdanto</u>	1
<u>Osio 1: Huomioitava lainsäädäntö</u>	2
<u>Osio 2: Ennen kuulustelua huomioitavat seikat</u>	5
<u>Osio 3: Puhelinkuulustelun erityispiirteitä</u>	7

- Osio 1: Huomioitava lainsäädäntö

Esitutkintalain 7 luvun 1§

Kuultavan läsnäolo

Kuulusteltavan on oltava itse läsnä kuulustelussa.

Jos tutkija katsoo, ettei siitä aiheudu haittaa ja ettei se vaaranna tutkinnan luotettavuutta, asianosainen saa antaa lausumansa asiamiehen välityksellä taikka puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Samoin edellytyksin saadaan todistajaa kuulustella puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Rikoksesta epäiltyä saadaan kuulustella asiamiehen välityksellä vain, jos asia koskee rikosta, josta ei ole säädetty muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai kuusi kuukautta vankeutta.

Pääsääntönä on siis kuultavan läsnäolo esitutkinnassa, mutta kuulusteltavan valinta on siis tutkijan omassa harkinnassa.

- ➔ Ainoa vaatimus on, että siitä ei aiheudu haittaa, eikä se vaaranna tutkinnan luotettavuutta. Tätä voidaan tarkastella ottamalla huomioon rikoslain 15:2§, minkä rangaistavuus ei yletä puhelinkuulusteluihin.

Kuulusteltavalle on kuitenkin varattava tilaisuus tulla henkilökohtaisesti kuulluksi, jos hän näin haluaa (HE 222/2010, 215)

Rikoslaki 15:2§**Perätön lausuma viranomaismenettelyssä**

Jos

1) joku valan tai vakuutuksen nojalla oikeudenkäyntiin rinnastettavassa viranomaismenettelyssä,

2) muu kuin rikoksesta epäilty rikosasian esitutkinnassa henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulusteltaessa tai

3) muu kuin poliisilain (872/2011) 6 luvun 2 §:n 2 momentissa tarkoitetussa asemassa oleva poliisitutkinnassa tai siihen rinnastettavassa viranomaismenettelyssä henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulusteltaessa

antaa väärän tiedon asiassa tai ilman laillista syytä salaa siihen kuuluvan seikan, hänet on tuomittava perättömästä lausumasta viranomaismenettelyssä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Huomioi, että rangaistavuus edellyttää henkilökohtaista läsnäoloa esitutkinnassa!

→ Tämä tulee ottaa huomioon tehtäessä Esitutkintalain 7 luvun 10§ pykälän mukaisia ilmoituksia ennen kuulustelua.

Harkitse, vaikuttaako kyseisen rangaistusuhan puuttuminen esitutkinnan luotettavuuteen siten, että puhelinkuulustelu ei ole mahdollinen.

→ Jos etukäteen tiedetään, että asianomistajan tai todistajankuulustelulla tulee olemaan näyttöllistä merkitystä, kannattaa kuulustelu hoitaa kuultavan läsnä ollessa.

Avustaja, kuulustelutodistaja, sosiaaliviranomainen

Puhelinkuulustelun toteuttamiseen vaikuttavat myös esitutkintalaissa määritellyt oikeudet, joiden mukaan kuulustelussa voi olla läsnä esimerkiksi asianosaisen avustaja, kuulustelutodistaja, huoltaja tai sosiaaliviranomainen.

ETL 4: 10§ mukaan *asianosaisella on oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa esitutkinnassa, ja ETL 7:12§ mukaan asianosaisen avustajalla ja asianomistajalle määrätyllä tukihenkilöllä on oikeus olla läsnä hänen päämiestään kuulusteltaessa, jollei tutkinnanjohtaja kiellä sitä painavista rikostutkinnallisista syistä.*

ETL 7:11§ mukaan *kuulusteltavan pyynnöstä on kuulustelussa oltava läsnä luotettava sekä oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä annetun lain (734/2015) 1 §:n mukaan esteetön todistaja.*

ETL 7:14§ mukaan, *jos kuulusteltava on alle 15-vuotias, hänen huoltajallaan, edunvalvojallaan tai muulla laillisella edustajallaan on oikeus olla läsnä kuulustelussa. Jos asianomistajana tai epäiltyä kuulusteltavana on 15 vuotta täyttänyt vajaavaltainen, laillisella edustajalla on oikeus olla läsnä kuulustelussa, jos tämä tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä saisi oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 1 tai 2 §:n mukaan käyttää puhevaltaa vajaavaltaisen sijasta tai ohella.*

ETL 7:16§ 16 § mukaan, *kun alle 18-vuotiasta epäillään rikoksesta tai rikollisesta teosta, sosiaaliviranomaiselle on ilmoitettava teosta ja varattava tilaisuus lähettää edustajansa kuulusteluun, jollei tämä ole selvästi tarpeetonta.*

Jos kuultava ilmoittaa esimerkiksi haluavansa käyttää avustajaa, haluaa kuulustelutodistajan paikalla tai sosiaaliviranomainen ilmoittaa haluavansa osallistua kuulusteluun, ei puhelinkuulustelu ole lähtökohtaisesti vaihtoehto. Kuulustelu on tällöin nykytekniikalla hankala toteuttaa puhelimitse, ja myös ETL 7:1§ määritelty luotettavuuden vaatimus ei luultavasti täyty.

Päihtyneen & mieleltään häiriytyneen kuulusteleminen

ETL 7:3§ mukaan, *jos henkilö on niin päihtynyt alkoholista tai muusta huumaavasta aineesta, että hänen ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä, häntä saa kuulustella vain, jos kuulustelua ei voida lykätä rikoksen selvittämistä vaarantamatta.*

ETL 7:4§ mukaan, *jos kuulusteltavan ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä mielenterveyden häiriön, järkytyksen tai muun vastaavan syyn takia, sovelletaan vastaavasti, mitä 3 §:ssä säädetään.*

→ Huomioi, että säädös pätee myös puhelimen kautta kuulusteltaessa.

- Osio 2: Ennen kuulustelua huomioitavat seikat

Henkilöllisyyden varmentaminen

Hallituksen esityksen 222/2010 vp mukaan olennaista kaikkien tiedonsiirtovälineellä tapahtuvien kuulustelujen osalta on se, että kuulusteltavan henkilöllisyys pystytään riittävästi varmistamaan.

→ Esimerkiksi henkilö- ja osoitetietojen kysyminen ja näiden varmentaminen käytettävissä olevista rekistereistä. Jos henkilöllisyyden varmentamisessa ilmenee sellaisia ongelmia, mitkä vaarantaisivat esitutkinnan luotettavuuden, ei puhelinkuulustelua voida suorittaa.

Oikeudet ja velvollisuudet & Kuulustelulomakkeen esittäminen

Esitutkintalain 7:10§:ssä määritellään ennen kuulustelua tehtävät ilmoitukset. Nämä tulee ottaa samalla tavalla huomioon, kuin kuultaessa henkilön ollessa läsnä. On myös mahdollista lähettää kuultavan oikeudet ja velvollisuudet kirjallisessa muodossa luettavaksi (esimerkiksi sähköpostilla) kuultavalle henkilölle ennen kuulustelua, jos näiden sisäistämisessä ilmenee ongelmia.

Kuulustelupöytäkirjan tarkastaminen & merkitseminen

9:1§ mukaan heti kuulustelun päätyttyä on kuulustelupöytäkirja annettava kuulustellun tarkastettavaksi. Tarkastaminen voidaan toimittaa kuulustelukertomuksen ja kuulustelupöytäkirjan tietojen ääneen lukemisella kuultavalle, jos se on asian laatu ja laajuus huomioon ottaen asianmukaista. Kuulustellulta on tiedusteltava, onko hänen kertomuksensa kirjattu oikein.

→ voidaan lähettää myös sähköpostilla

9:2§ mukaan kuulustelupöytäkirjasta on käytävä ilmi, miltä osin lausuma tai kertomus on annettu asiamiehen välityksellä, puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä.

→ RL 15:2§ rangaistusuhan kannalta merkittävää.

- Osio 3: Puhelinkuulustelun erityispiirteitä

Sanattoman viestinnän merkitys & kuulustelun onnistuminen

Huomio viestinnän merkitys puhelinkuulustelussa: on väitetty, että ihmisten välisestä viestinnästä jopa 93% on sanatonta viestintää, mikä voidaan jakaa äänen kautta välittyvään sekä äänettömään viestintään (Ellonen ym. 23-24). Puhelinkuulustelussa äänetöntä viestintää on mahdotonta havaita, sekä äänen kautta välittyvää viestintää voi olla vaikea havaita esimerkiksi yhteysongelmien vuoksi.

Kuulustelun onnistumisen kannalta kannattaa minimoida häiriötekijät:

- Rauhoita oma työympäristösi kertomalla samassa tilassa työskenteleville, että aiot hoitaa kuulustelun.
- Kannattaa myös hyödyntää kuulusteluhuoneita, jos ne ovat vapaana.
- Varmista kuulusteltavalta ennen kuulustelun alkua, että hän voi toimia kuultavana ilman, että ulkoiset häiriötekijät haittaavat kuulustelua
- Jos koet, että tutkinnan luettavuus kärsii erilaisten häiriötekijöiden takia (esimerkiksi yhteysongelmat, kuultavan puheen epäselvyys, kuultavan keskittymisen herpaantuminen ulkoisten häiriötekijöiden takia), kannattaa harkita kuulustelun lopettamista ja kutsua kuultava läsnäolevana kuulusteltavaksi.

Puhelinkuulustelun hyödyt

Rikosprosessin nopeuttaminen

Esitutkinlain 3:11 § mukaan esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä. Kuulusteluiden sopiminen saattaa olla yksinkertaisissa jutuissa yksi eniten aikaa vievistä asioista, joten tunnistamalla puhelimitse hoidettavat asiat, voit säästää tutkinta-ajasta huomattavasti.